

Mavricij Zgonik*

TEORETSKE OSNOVE NEKATERIH PROBLEMOV OBMEJNIH REGIJ NA PRIMERU SEVEROVZHODNE SLOVENIJE

Prispevek želi s teoretske strani kritično in pregledno prikazati nekatere prostorske pojave in probleme obmejnih pokrajin v Severovzhodni Sloveniji, zlasti še v mariborski makroregiji, takšne, ki niso le splošno znani, temveč tudi geografsko zanimivi. Njih proučitve in raziskave so v zadnjih letih vse bolj številne tudi v negeografskih vrstah. Zaradi širšega družbenega pomena jih srečavamo v naši publicistiki vse pogosteje tudi v družbenogospodarskih in kulturnih analizah obmejnih občin Ravne, Dravograd, Radlje ob Dravi, Maribor, Lenart, Radgona in Murska Sobota. Vedno več je tovrstnih prispevkov tudi v letnih poročilih komunalnih zavodov za zaposlovanje, zlasti še v ekspertizah Ekonomskega centra v Mariboru. Prve kompleksnejše prostorske funkcionalne proučitve problemov obmejnih regij pa zasledimo v različnih geografskih raziskavah in študijah Severovzhodne Slovenije.

Prelomnico v raziskovanju slovenske geografije v Severovzhodni Sloveniji in s tem tudi obmejnih krajev je dalo mariborsko zborovanje slovenskih geografov leta 1954, ki je v sklepih postavilo med drugim kot eden od osrednjih programov tudi sistematično proučevanje drobnih regionalnih študij o posazemnih pokrajinah Severovzhodne Slovenije. V skladu s tem so geografi »stopnjevali povezanost svojih raziskovanj s potrebnimi našega gospodarstva, družbenega presnavljanja in življenja sploh«. Primerno s temi sklepi sodijo v naslednjih letih krepkejše in plodnejše proučitve slovenske geografije Severovzhodne Slovenije. Novo pobudo za raziskovanje obmejnih krajev obenem z vsemi preobrazbenimi pojavi je dalo zborovanje slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem leta 1968, čemur so sledile nove proučitve. O njih je bilo govora na mariborskem geografskem simpoziju leta 1972, na geografskem simpoziju v Ljubljani istega leta, za širšo raziskovalno dejavnost pa tudi na demografskem simpoziju v Ljubljani leta 1974. V številnih novejših raziskavah slovenskih geografskih in drugih raziskovalcev v Severovzhodni Sloveniji zasledimo mnogo proučitev tudi na področju prostorskih pojavov in problemov obmejnih pokrajin.

I.

Obmejne pokrajine ob avstrijsko jugoslovanski meji so v nacionalni gospodarsko-kulturni celoti Slovenije, v njeni strukturi in njenem splošnem

* Dr., izr. univ. prof., Katedra za geografijo, Pedagoška akademija, 62000 Maribor, Koroška c., glej izvleček na koncu zbornika.

razvoju svojstvene pokrajine. Tega ne narekujejo le posebne geografsko-historične razmere, temveč tudi dejstvo, da so neposredno ob državni meji. Njena bližina, ki je v veliki večini tudi etnična meja, je eden mobilnih faktorjev v pokrajini in more nanjo delovati tako v gospodarsko populacijskem kot v fiziognomskem in strukturnem razvoju. Seveda moramo razumeti državno mejo v tej funkciji le kot sestavni del celotne obdajajoče pokrajine, ne pa le v značaju meje kot take. Nanjo je treba gledati kot sestavni del naravnogeografske, prometne kakor družbenogeografske strukture celotnega obmejnega ozemlja. Le takšna je kot antropogeni element družbenopolitičnega in zgodovinskega značaja tesno povezana s svojevrstno geografsko karakteristiko obdajajoče pokrajine. Le tako more državna meja vplivati na bližnje geografsko okolje posredno ali neposredno, stimulatивно pospeševalno ali statično zaviralno.

Ob njej se morejo zadrževati tradicionalne družbenogeografske oblike in svojstveno kulturno-psihološko ponašanje, ali pa se lahko javljajo ob spremenjenih pogojih določene inovacije. Njih razvoj in dinamika sta odvisni ob součinkovanju naravnogeografskih razmer tako od gospodarskega značaja, strukture obmejnega prebivalstva in od širših spreminjajočih se družbenopolitičnih odnosov v obeh obmejnih teritorijah kakor od pomembnejših družbenogospodarskih in političnih inovacijskih gibanj v neposredni širši gravitacijski okolici.

V družbenogospodarskem razvoju obmejnih regij v Severovzhodni Sloveniji smo priča, da deluje državna meja v obeh smereh. V določeni fazi, konkretno do liberizacije prehajanja čez mejo, to je pred 15 leti, je meja v začetku delovala v obmejnih regijah omenjenih občin dokaj zaviralno, konservativno, v novejši fazi razvoja ob spremenjenih pogojih in s široko odprtostjo obmejnega prometa pa stimulatивно, vendar pa napram razvoju v širšem zaledju mariborske makroregije modificirano in specifično.

V nadaljnjem nimamo namena prikazati in utemeljevati določenih prostorskih pojavov in problemov v sedanjih obmejnih pokrajinah pred prvo vojno in med obema vojnama, čeprav so že takrat obstajali določeni migracijski tokovi in smeri. Znan je pojav tedenskih in sezonskih migrantov v Prekmurju, ki je star več kot sto let. Iz Prekmurja so odhajali na avstrijsko stran celo kmečki otroci za pastirje. V radgonsko okolico in na Apaško polje pa so se doseljevali kmetje iz krajev onstran Mure. Pred prvo vojno so odhajali na sezonsko delo v današnje avstrijske kraje onstran sedanje meje kmetje iz Zgornje Dravske doline ali celo Mislinjske doline. Kot gozdni ali kmetijski delavci so se selili tudi globoko na Koroško, v Labodsko dolino in celo v kraje ob gornji Muri. Tudi iz Mežiške doline so hodili mnogi na delo v gozdove veleposestnikov onstran današnje meje. V vsem obmejnem hribovitem svetu, zlasti v zahodnem delu Dravskega obmejnega hribovja beležimo že pred prvo vojno in potem med obema vojnama v zvezi s propadanjem in opuščanjem najvišjih, t.i.m. »gozdnih« kmetij in prvo fazo deagrarizacije prve skromne migracijske tokove, deloma v osrednje dolinske kraje, deloma v kmetijsko gozdnate pokrajine onstran današnje državne meje.

Ti in nekateri drugi populacijski pojavi pa so bili takrat prostorsko še bolj sporadični in še brez zavisnosti od obstoja sedanje meje ter brez intenzivnejših posledic v prostorskem kompleksnem razvoju pokrajin ob sedanji meji. Današnji prostorski pojavi in problemi pa niso le mnogovrstnejši in po stopnji razvoja mnogo intenzivnejši, temveč so tudi mnogo kompleks-

nejši, tako da pritegujejo pozornost celotne slovenske javnosti. Nanje se nanašajo naša razmišljanja.

II.

V zvezi s komplicirano strukturo obmejnih populacijskih problemov se želimo nekoliko natančneje ustaviti pri metodologiji raziskovanja. Če so predvojne raziskave temeljile še na bolj skromne knjižne in statistične podatke takratnih popisov prebivalstva in na še redke krajevne proučitve, danes to več ne zadošča. Viri informacij so mnogovrstnejši, metodologija raziskav težja in bolj komplicirana. V poštev prihajajo zato zlasti še kvantitativne raziskave, terenska opazovanja in analize pojavov z anketiranjem s kartiranjem in sistematičnim zbiranjem podatkov v posameznih dolgoročnih opazovalnih obdobjih. Takšno delo je zamudno in dolgotrajno, zahteva sistematično in teamsko obdelavo. Zadovoljivost anketiranja zavisi pri vsem tem od smiselno sestavljenih vprašanj. Pa še to ne zadošča. Brez sodelovanja krajevnih skupnosti, občinskih organov, gozdnih gospodarstev in kmetijskih združenj, šolskih uradov in zavodov, zlasti pa še brez tesnega sodelovanja mejnih organov je težko odgovoriti in ugotoviti, kaj se pravzaprav v obmejnih regijah dogaja, kakšni družbenogeografski in družbenoekonomski procesi ter inovacije so v njih in s kakšnim trendom se odvijajo.

Pisec tega članka je svoje dosedanje raziskave problemov v obmejnih pokrajinah naslonil prav na terensko anketiranje odhajajočih začasnih zaposlenecv v Avstriji, na 14 mejnih prehodih od Holmca do Trat, in to v dolgoročnih opazovalnih obdobjih, dvakrat po dva tedna in dvakrat po deset dni zapovrstjo. Dragocene podatke, ki smo jih na ta način dobili o tipih migracij, provenienci in krajih zaposlitve, o socialni strukturi anketirancev, o načinu dela ter namembni porabi zaslužkov, so bili osnova za analizo pojavov in problemov v zvezi z notranjo migracijo v obmejnih krajih Severovzhodne Slovenije.

Pa tudi takšna raziskovalna metodologija še ne zadošča. Ostala bi precejšen torzo, če podatkov anketiranja ne bi povezali z gibanjem in spreminjanjem izrabe tal, zemljiško in socialno strukturnimi spremembami kot posledica deagrariacije na eni in industrializacije in urbanizacije na drugi strani. Zato je nujna refleksacija z analizo podatkov, ki nam jih nudijo zemljiško-posestne spremembe ter spremembe značaja kmetijskih površin, evidentirane v katastrskih podatkih. Naglo ozelenjevanje ali ogozdovanje kmetijskih površin sta mnogokje tesno povezana tudi s populacijskim gibanjem odhajanja na delo onstran meje in sta njegov zunanji znak.

Izkušnje pa so pokazale, da tudi samo takšna metodologija še ne zadošča, saj so populacijski tokovi zelo fleksibilni in variabilni po posameznih letnih časih; odvisni so razen tega še od vrste drugih motivov, političnih, gospodarsko konjunkturalnih ter celo sociološko-psiholoških faktorjev. Zato je treba nasloniti in dopolniti prejšnje temeljne informacije še z informacijami krajevnih skupnosti, zavodov za zaposlovanje in gospodarskih zbornic tostran in onstran meje.

Pri teh in podobnih dosedanjih analizah, menim, da je določena pomanjkljivost. Radi gledamo na vso to obsežno problematiko vse preveč le z našega zornega kota, iz našega gospodarstva in našega družbenega in strukturnega razvoja. Atraktivnost zaposlovanja naših notranjih migrantov, evidentiranih in neevidentiranih zaposlenecv v kmečkih, gradbenih, obrtniških

in gostinskih delih v krajih onstran državne meje je težko razumeti brez istočasne analize tamkajšnjih strukturnih in družbenogospodarskih sprememb. Dejansko bi bilo zanimivo ugotoviti, zakaj so kmetje in manjši industrijsko-obrtni obrati v bližnjih avstrijskih krajih tako privlačni, kaj nudijo in zakaj rabijo toliko naših delavcev. Ni pretirano reči, da smo mnogokrat na te odgovore ugibali. Strukture z onstran meje bi bilo treba bolje proučiti, tako bi dobili lažje in bolj objektivne odgovore. Pisec tega prispevka je zato stopil v zvezo tudi s trgovsko obrtniško zbornico v Gradcu, da bi npr. ugotovili trdnejše kriterije za odhajanje naših otrok, ki so dokončali osemletno šolsko obveznost ter so v zadnjih letih odhajali na delo in v uk v različne deficitarne poklice v krajih preko meje. Le tako in v zvezi s podatki naših šoskih vodstev ter krajevnih skupnostih moremo dobiti objektivnejše rezultate. Tudi teoretske osnove raziskovalne metodologije je treba razširiti in modernizirati.

Prav pridejo pri tem tudi informacije industrijskih zbornic ter zlasti še komunalnih zavodov za zaposlovanje in mnogo bogatejši rezultati novejših popisov prebivalstva. Zadnji naš popis prebivalstva iz leta 1971 nam npr. nudi razmeroma dobre informacije o številu in provenienci naših zdomcev. V refleksiji z njimi moremo lažje analizirati, odkod so naši notranji migranti ter drugi delavci, ki odhajajo na začasno delo onstran meje.

Pa še to najbrž ne bo dovolj. Menimo, da je nujno, da izvedemo tudi podrobnejšo in celovito terensko opazovanje na osnovi obdelovanja celotne problematike, npr. na bazi primernih sond, zbranih v naravnogeografsko, prometno, gospodarsko in kulturno diferenciranih obmejnih krajih. O tem in podobnem je bilo govora tudi na 1. slovenskem demografskem simpoziju v Ljubljani. Stvar geografov pa je, da vse te in druge informacije povežemo, analiziramo prostorsko kompleksno in ugotovimo, ali in kako vplivajo na preobrazbeni proces obmejnih regij. Kot vidimo, je problematika »geografskega« raziskovanja in s tem tudi njegova metodologija dokaj zapletena. Le tako se moremo zavarovati, da ne zapademo raziskavam, značilnim za »sociološko« obdelavo«.

III.

Izhodišče za prikaz osnovnih pojavov in problemov v obmejnih regijah Severovzhodne Slovenije je analiza geografskega značaja teh pokrajin. Celoten pas obmejnih regij v mariborski makroregiji se razprostira prevladujoče v zahodno-vzhodni smeri. Po naravnogeografskih in strukturnih značilnostih pa bi jih mogli kljub nekaterim podobnostim razdeliti v 4 sestavne dele.

Najdaljši je zahodni del, od Pece in prehoda na Holmcu pri Prevaljah preko Košenjaka vse do Gaja na Kozjaku. To je hribovit gozdnati živinorejski svet s prevladujočimi samotnimi kmetijami ter urbanimi središči v samih dolinah Drave, Meže in Mislinje. Na obeh koncih sta dve veliki gospodarsko gravitacijski središči, mariborsko in ravensko-dravograjsko-slovenjgraško. Deagrarizacija je tu v polnem razmahu v vsem izrazito hribovitem zaledju, obenem s prevladujočim ogozdovanjem, z depopulacijo ter močnim socialnim prelogom. Rastoča modernizacija gozdarstva je znižala potrebo po gozdnih delavcih na minimum. Delež kmetijskega prebivalstva je zlasti na zahodu zdrknil že pod 10%, naglo pa se znižuje tudi v osrednjem delu. Višji hriboviti svet, zlasti na Strojni, Košenjaku, Kozja-

ku ima razmeroma otežkočen pristop do dolinskih krajev. Dnevno vozaštvo v hribovitem, obmejnem zaledju je skromno. Glavni promet in glavno gospodarsko pretekanje se vrši v dolini v longitudinalni smeri, v treh vpadnicah proti Pliberku in Labodu na zahod ter v dolino Čakave proti severu.

Drugi obmejni sektor zavzema svet ob gornji Pesnici ter Zahodnih Slovenskih goric od Jurija ob Pesnici čez Šentilj do Ceršaka in Sladkega vrha. To je prevladujoče gričevnato ozemlje s poljedelsko-sadjarско-vinogradniškim značajem, v neposrednem zaledju Maribora ter zato prometno živahnejše. Označujeta ga zato precej močno dnevno vozaštvo v mariborsko gravitacijsko središče in še precej močan agrarni značaj z zelo vidno socialno ledino.

Tretja obmejna regija v severnem zaledju mariborske makroregije je svet v severnem obrobju Slovenskih goric z ravninami ob Muri na Apaškem in Murskem polju, vse od Trat do Radgone. Po geografskem značaju in težnjah odhajanja delovne sile mu pripada še gričevnato zaledje s prevladujočim zaostalim agrarnim gospodarstvom, z močno agrarno prenaseljenostjo in odmaknjenostjo od industrijskih središč brez dnevne migracije. Prometno odprt proti severu se nahaja v mrtvem kotu treh obmejnih občin.

Četrti pokrajinski tip je svet v zahodnem delu Goriškega in Ravenskega v Prekmurju od Cankove do Kuzme z izrazito meridionalno usmeritvijo. Naravnogeografska konfiguracija je podobna kot v prejšnji pokrajini, le da so tu geografsko-historični elementi drugačni. Strukturne spremembe so starejše in močnejše, celoten kulturnogeografski razvoj živahnejši z močno udeležbo v različnih tipih migracij.

Če primerjamo vse štiri pokrajinske tipe, sta obe osrednji obmejni regiji agrarno najbolj stacionarni, strukturne preobrazbene spremembe mlajše in zelo ostre. V njihovem recentnem, razmeroma še »mladem« stadiju deagrarizacije so demografsko populacijski premiki najintenzivnejši; demografski nemir najživahnejši.

Za vse opisane obmejne pokrajine je skupno, da nimajo z izjemo sladkogskega in radgonskega mikroindustrijskega centra v lastnem 10 km širokem pasu nobenih industrijskih ali drugih vidnejših neagrarnih obratov. Izven tega pasu moremo govoriti o pomembnejšem zaposlovanju v sekundarnih ali terciarnih dejavnostih le v Mariboru, Murski Soboti, na Ravnah in v dravograjškem vozlišču ter v nekaterih manjših središčih v dravski dolini. Izjema so le papirna industrija v Ceršaku-Sladkem vrhu ter živahno se razvijajoče sekundarne dejavnosti v Radgoni.

IV.

Poglejmo, kako je onkraj meje. Značilno je, da so dokaj podobne geografske razmere v stičnih obmejnih pokrajinah na avstrijskih strani. Tudi tam je še do pred kratkim absolutno prevladoval agrarni značaj, še pred vojno je bil širši obmejni pas skoraj brez vsake industrije. Toda v razliko od naših prilik moremo ugotoviti, da je na avstrijski strani nastalo več novih industrijsko-obrtnih obratov, npr. v Pliberku, Dobrli vasi, Wolfsbergu, v Ivniku in drugih krajih v dolini Čakave, Špilju, Ernovžu, Deutschlandsbergu, Lipnici, Feldbachu, Jennersdorfu.

Tudi tod je v razmahu deagrarizacija, toda če je za našo stran mnogo- kje značilna stihijnost, je tu opaziti načrtnost. Naprednejša agrotehnika, preusmerjanje kmetijstva v tržno blagovno gospodarjenje, gradnja longi-

tudinalnih cest blizu meje, uspešni »zeleni načrt« ter novi industrijski in obrtni obrati tudi v obmejnem pasu so hitro sprostili odvečno kmečko delovno silo. Cela vrsta dejavnosti je ostala brez manualno usmerjene delovne sile, zlasti v kmetijstvu pri intenzivnem sezonskem delu, v vinogradništvu, gradbeništvu, prometu, gostinstvu, v določenih obrtih, pri sezonskem predelovanju agrarnih pridelkov itd. Cela vrsta t.im. »umazanih« ročnih del je ostalo deficitarnih. Njihovi lastniki si pomagajo z našo ceneno in zelo pogosto stihijsko odhajajočo delovno silo iz neposrednih obmejnih regij.

Tako bi lahko rekli, da se v obmejnih regijah na obeh straneh dogajajo ob podobnem geografskem značaju ozemlja, ob podobni zemljiški strukturi in preobrazbeni deagrarizaciji podobni družbenogeografski pojavi in problemi, le da po funkciji v obratnem razmerju. Aktivnejša pokrajina onstran državne meje postaja po drugi vojni po sprostitvi prehodov čez mejo za naše agrarno prenaseljene in počasneje razvijajoče se obmejne pokrajine atraktivnejša ter sprošča razmah nekaterih migracijskih premikov, tipičnih za te kraje.

Na intenzivnost in prostorski obseg odhajajočih priložnostnih migrantov vpliva tudi razmah prometnih sredstev. Dokler so obmejni kraji prometno »zaprti« in daleč od možnosti zaposlitve v bližnjih osrednjih krajih, so migracijski pojavi prostorsko še omejeni na neposredne kraje. Čez Kuzmo je šlo npr. lani določenega dne julija meseca na delo v sosednje avstrijske kraje 332 delavcev ali 65 %, čez 7 ostalih bližnjih prehodov pa le 198 ali 35 %. Podobno je šlo letos določenega dne v oktobru čez Trate 329 ali skoraj 98 %, čez bližnji Sladki vrh, kjer je koncentrirana precejšnja industrija papirja in lepenke, pa komaj okoli 3 %, čez Jurski vrh ob pesniški prometni vpadnici okrog 85 %, čez ostale tri bližnje mejne prehode pa le okoli 15 % priložnostnih migrantov.

Z intenzifikacijo javnih in osebnih prometnih sredstev z mopedi, avtomobili, kombiji tudi v obmejnih krajih, se tako stopnja kakor radij zaposlitve občutno povečata. To nam kažejo novejše terenske ankete in podatki komunalnih zavodov za zaposlovanje v primerjavi s starejšimi. Pogosto prihajajo po naše delavce, dninarje in »mejaše« avstrijski delodajalci sami, seveda če obstaja obojestranski uradni sporazum. V tem primeru je tudi teritorij napajanja širši, tako npr. iz Gornje Dravske doline čez Vič ali Mežiške doline čez Holmec v sosednjo Koroško, iz Osrednje Dravske doline čez Radelj do Deutschlandsberga, iz okolice Trat čez Mureck proti Feldbachu in Halbereinu, iz zahodnega Goriškega čez Kuzmo proti Fehringu in Jennersdorfu. Čez prehode v Šentilju, v Tratah in Radgoni pa gredo priložnostni migranti tudi iz bližnjih sosednjih občin Maribora, Slovenske Bistrice, Ptuja, Ljutomera in celo sosednje Hrvaške.

Iz tega je razvidno, da so prometne možnosti zelo važen modifikator v stopnji, razvoju in strukturi priložnostnih migracij; lahko delujejo zaviralno kot stimulatивно, vedno odvisno od možnosti zaposlitve v naših ali prekomejnih krajih.

V.

Kot smo že do sedaj opazili, je najmasovnejši problem v obmejnih regijah severovzhodne Slovenije neorganizirano, maloobmejno začasno zaposlovanje naše, večinoma kmečke delovne sile. To so največ pribivalci iz vasi v 10 km obmejnem pasu. Zaradi številčnosti in problematike zaslužijo

našo posebno pozornost. Res, da so v nekaterih opazovalnih anketah omenjeni na prvem mestu delavci. Vendar gre tu za napako v terminologiji, saj so ti »delavci« v bistvu kmetje ali polkmetje. To dokazujejo tudi podatki, da so v veliki večini tudi zemljiški lastniki, čeprav običajno le v velikosti do 3 ha. Začasna zaposlitev v Avstriji jim ustreza prav zato, ker lahko grede delat, ko utegnejo zaradi domačega dela. Obseg takega, večinoma neevidentiranega zaposlovanja zelo niha, največje je v času sezone poljskih del.

Velika večina takšnih migrantov dela pri kmečkih delih, le manjši del, zlasti iz gozdnega zahodnega dela, tudi pri gozdnih in drugih delih. Po starosti so migranti iz prve kategorije razmeroma starejši, kar potrjuje predpostavko, da gre za delavce polkmete, ki živijo na izrazito agrarnem, prometno slabo povezanem območju ter da večina ne teži za redno zaposlitvijo, ker je domača kmetija zaenkrat še primarnega pomena. Večinoma so to dninarji, dnevni migranti.

Zaskrbljujoč pa je podatek, da je med neevidentiranimi migranti dokajšen del, ki odpade na mlajše, pogosto še nepolnoletne osebe. Ti se močno zaposlujejo tudi v neagrarnih delih, zlasti v deficitarnih obrtno-industrijskih delih.

V posebno skupino notranjih migrantov moremo šteti tiste, ki se zaposlujejo pri bolj sezonsko omejenih delih, deloma na polju, npr. pri košnji, žetvi, obrezovanju jagodičja in trte, ter obiranju koruze, ribeza in jagod, spravilu krompirja, ob trgovini, deloma v prehranjevalni industriji, npr. pri sortiranju, predelavi, pakiranju jagodičja, sadja, zelenjave, polžev itd. To je skoraj izključno ženska delovna sila, ki je zaposlena na velikih posestvih in v novih obratih v obmejnem pasu. Najnovejši tak primer je iz okolice Libelič in Strojne, od koder hodijo kmečke delavke dosedanje zadruga delat v sosednjo Suho in Žvabek na polja večjih posestnikov pri obiranju kumaric.

Tretjo skupino predstavlja delno evidentirana, delno neevidentirana delovna sila, ki dela v industrijsko-obrtnih obratih v prej omenjenih avstrijskih krajih tudi širšega obmejnega zaledja; mejo prestopijo običajno v podeneljek in delajo ves teden. Za te že težko rečemo, da so priložnostni zaposlenci, imenovali bi jih tedenske migrante, in so po rednem gibanju že bolj podobni dnevnim migrantom »pendlerjem«. V razliko od teh pa je treba poudariti, da je njih število dokaj nestalno; takoj občutno pade, ko odpremo na naši strani kakšen nov industrijski obrat, ali pa se znatno zboljša prometna povezanost. To prikazuje primer nenadnega zmanjšanja zanimanja delavcev iz Mežiške in Mislinjske doline za odhajanje v Pliberk, brž ko je nastal večji industrijski obrat za zaposlitev ženske delovne sile na Otiškem vrhu.

Poleg teh tipov priložnostnih notranjih migrantov obstaja v vsem obmejnem pasu seveda tudi kategorija zdomcev; nemalokrat so to tudi takšni, ki so bili nekaj časa prej dnevni ali tedenski priložnostni migranti.

VI.

Poseben pojav notranje migracije je bilo še pred kratkim odhajanje komaj odraslih mladoletnikov po končani šolski obveznosti na delo kot vajenci ali v uk k avstrijskih delodajalcem. Po podatkih sodeč, so to otroci kmečkih staršev, pogosto tudi tistih, ki sami odhajajo na priložnostno ali sezonsko

delo preko meje. Njih število sicer zadnja leta pada, toda še se pojavljajo zlasti s slovenjegoriškega zaledja. Srečavamo jih največ v deficitarnih obrtih in v gostinstvu ter gradbeništvu, fantje kot cestni delavci, mesarji, peki, dimnikarji, zidarji, dekleta kot čistilke, natakariče, kuharice, strežnice, trgovske vajenke. Mnogi od teh ostajajo v zamejstvu stalno.

Vsi ti in drugi migracijski pojavi imajo obenem s celotnimi družbeno-gospodarskimi preobrazbenimi pojavi ter depopulacijo v obmejnih regijah kot posledico tudi stalno padanje natalitete. Število šoloobveznih otrok se stalno zmanjšuje, tako da nastane problem ohranitve ali opustitve eno-, dvorazrednih osnovnih šol. Šolska prosvetna politika pa zadeva pri tem ne samo na odpor prebivalstva, temveč se sooči še s širšim, kompleksnejšim problemom, saj so šole v obmejnih regijah, zlasti še na hribovitem ozemlju, pomembna kulturno prosvetna žarišča.

VII.

Ob tem kratkem, preglednem prikazu teoretskih osnov nekaterih pojavov in problemov v obmejnih regijah bi opozorili še na problem terminologije posameznih preobrazbenih družbenogeografskih pojavov. Vemo pa, da niso predmet zanimanja le v geografskih vrstah, temveč tudi drugih interesnih sfer. Glede na njihovo snovno strokovno zanimanje, glede na njihov cilj in namen proučevanja niso raznoliki le značaj, obseg in metodologija raziskovanja, temveč je delomično raznoliko tudi imenovanje pojavov.

Geografi gledamo na vse te in druge sorodne pojave s prostorskega, kompleksnega vidika, raziskave v negeografskih vrstah pa imajo svoj način dela in ožji predmetni obseg. Tako prihaja nujno do raznolikega izrazoslovja, kar potem otežkoča delo in skupne rezultate. Do prej ugotovljenih demografskih pojavov ne prihaja v obmejnih regijah le zaradi njihove relativne gospodarske zaostalosti ali prometne zaprtosti kot take. Vemo na primer, da so zelo močni v conah, kjer je istočasno intenzivna deagrarizacija, kjer je prisotno močno razslojevanje in močno preobraženje zemljiških površin.

Proučevanje pojavov v obmejnih regijah je nedvomno nujnost interdisciplinarnega sporazumevanja, pri čemer pa čutimo po dosedanji praksi, da je potrebna mnogo večja jasnost tudi v terminologiji. Kaj so »notranji migranti«? Kaj so »priložnostni migranti«? Kaj so »mejaši«, kaj so »dničarji« kot začasni zaposleni? Ali je možno reči za »neevidentirane« ali »nekontrolirane« emigrante, da so to »črni« ali »priložnostni« migranti? Kje je meja med njimi? V čem je prava razlika med »zdomci« in več ali manj stihijsko usmerjenimi »tedenskimi migranti«? itn., itd. O tem in podobnem kaže, da se bo treba sporazumeti na jasnejši diferenciaciji in enotnejši terminologiji.

V referatu se nismo dotaknili vseh pojavov in problemov, ki se javljajo v recentnem času v obmejnih regijah Severovzhodne Slovenije. Zanimali so nas zlasti migracijski pojavi, pri čemer smo izhajali iz predpostavke, da so nam primarni preobrazbeni pojavi in procesi prostorsko znani. Nismo se posebej dotaknili tudi njihovih učinkov. Posledice so težke in raznovrstne.

Prepričani pa smo, da v obmejnih pokrajinah, ki so v stalnem preobrazbenem procesu, ne prinašajo trajnih, dolgoročnih in pozitivnih gospodarsko kulturnih učinkov. Rešujejo le trenutne težave in družbenogospo-

darske probleme. V latentni družbeni diferenciaciji socialna razlikovanja še bolj poglobljajo. Obravnavani pojavi in problemi, posebej še migracijski pojavi, značilni za obmejne kraje zlasti še v deset kilometrskem pasu, destimulativno vplivajo tudi na višje kulturno izobrazbeno ponašanje obmejnega prebivalstva.

Značilna zanje je zlasti stihijnost, kar ne povzroča le družbenogospodarskih težav, temveč more sčasoma postati tudi vir novih družbenih, gospodarskih, moralnopolitičnih in celo nacionalnih problemov. Praznjenje in osiromašenje obmejnih krajev more v takih oblikah postati resen problem tudi iz ljudsko obrambnega vidika. Spočeti v gospodarsko in kulturno zastajajočih pokrajinah vis-à-vis hitreje in skladneje se razvijajoče pokrajine onstran meje, obravnavani pojavi družbeno razlikovanje samo še bolj poglobijo, zato predstavljajo kompleksno in perečo problematiko, nad katero bi se morali resneje zamisliti in katero bi morali sistematičneje in vsestransko proučevati.

OSNOVNI VIRI IN LITERATURA:

1. Jugovzhodna Koroška; izdali in založili: Geografsko društvo Slovenije, skupščina občin Ravne na Koroškem, Slovenjgradec in Dravograd, Ljubljana 1970.
2. dr. S. Ilešič, Rezultati geografskega proučevanja Severovzhodne Slovenije v zadnjih dveh desetletjih; Geografski simpozij o Severovzhodni Sloveniji; Geographica Slovenica 2, Maribor 1972.
3. dr. M. Zgonik, Vloga državne meje v gospodarsko-populacijskem razvoju ter spreminjanju izrabe tal v Obmejnem podravskem hribovju; Geographica Slovenica 2, Maribor 1972.
4. M. Zgonik, Tedenske migracije kot odraz družbenega razlikovanja v obmejni podravski regiji; Geographica Slovenica 3, Ljubljana 1972.
5. L. Olas- Vpliv migracij na socialno prostorski razvoj Prekmurja; Geographica Slovenica 2, Maribor 1972.
6. dr. M. Zgonik, Notranje migracije prebivalstva v obmejnih področjih mariborske regije s posebnim ozirom na »črno«, neprijavljeno zaposlitev; razmnožen tipkopis, I. slovenski demografski simpozij, Ljubljana 1974.
7. Podatki anketiranja dnevnih, tedenskih priložnostnih migrantov na maloobmejnih prehodih Gradišče, Zgornja Kapla, Remšnik, Radelj, Bistriški jarek, Mlake, Vič v dveh dvotedenskih opazovalnih obdobjih 1969.
8. Podatki anketiranja priložnostne dnevne in tedenske migracije čez maloobmejne prehode Plač, Ciringa, špičnik, Jurski vrh v dveh enotedenskih opazovalnih obdobjih leta 1970 in 1971.
9. Prvi podatki popisa prebivalstva in stanovanj 31. marca 1971; Zavod za statistiko SRS Ljubljana 1971.
10. Jugoslawische Lehrlinge in der Steiermark; Kammer der gewerblichen Wirtschaft für Steiermark, Graz 1973.
11. Podatki komunalnega zavoda za zaposlovanje občine Murska Sobota junija 1974 (Problematika neorganiziranega maloobmejnega zaposlovanja).
12. Podatki anketiranja priložnostne dnevne in tedenske migracije čez maloobmejne in druge prehode na avstrijski meji od Holmea do Trat v dvakrat po 10 dni trajajočem opazovalnem obdobju septembra in oktobra 1975.
13. Poročila organizacijskih enot Zavoda za šolstvo SRS občine Maribor, Dravograd in Murska Sobota o učencih, ki so dokončali osemletno šolsko obveznost in so odšli na delo v Avstrijo; september 1973, oktober 1975.

**THEORETIC BASES OF SOME PROBLEMS OF THE FRONTIER
REGIONS ON THE EXAMPLE OF NORTH-EAST SLOVENIA**

The geographic investigation of the frontier places, especially of their recent specific development has been more and more intensive during the last years. The resolution of the assembly of the Slovene geographers at Maribor in 1954 meant a turning point in the detailed research of the frontier places of North-East Slovenia. Since then we have had a series of researches and essays. In connection with the intensification of the deagrarianization in the frontier places and with the industrialization and urbanization of the places in the valley and those more easily attainable a greater and greater inconsistency in their development may be noted. It arises out of still the frontier agrarian and mountain places on one side and the systematic, active transformation of the cultural region in the busy economic centres in the valleys on the other hand. Because of these reasons there is a greater and greater interest in such researches also among non-geographers. It is not only a question of physiognomic, economic, socio-economic and structural changes, but also of a different cultural behaviour of the changing frontier- and neighbouring places.

On stating the theoretic bases of the spatial phenomena of the frontier places the author restricts himself in general to the frontier zone in the west and central part of the macroregion along the Drava from the Mežica to the Pesnica and from there to Trate in Apaška dolina (the valley of Apače) and Radgona on the Mura. There the article states that the present appearances and processes of transformations in the frontier places are not only many-sided and more intensive as to the grade of development, but also more complex so that they call the attention of the whole Slovene public.

In connection with the complicated structure of the frontier populational problems of the temporary migrations to the other side of the frontier the author mentions the methodology of the research which should rely also on the discoveries on the terrain and the quantitative discoveries with inquiries, mapping, systematic collecting of data. The writer himself made use of inquiries on the terrain on 16 frontier crossings from Mežica and Holmec in the utmost western part to Trate on the Mura in the east in his analyses, made hitherto, of the spatial demographic changes of the frontier places. This he did in long-term observation periods during different seasons. The data acquired must be connected in a more complex way also with the data of the transformation of the landed properties, with the changes in the utilization of the soil, with the demographic and structural changes, all as result of the quick deagrarianization, respectively of an industrialization on the one and on the other side of the frontier, taking into account still a series of other motives for the populational streams.

Separately the author emphasizes the deficiency of some demographic analyses and researches hitherto made, and also of other spatial phenomena in the frontier places because they proceed far too much from the point of view of our economic and structural development, but analyze too little nor do they take into account such changes in the frontier zone and

in the more developed zones beyond the ges in the frontier zone and in the more developed zones beyond the state frontier. The theoretic bases of the research methodology need be enlardeg and modernized also from that point of view.

The observation on the terrain should lean also to a more detailed research os adequate probes; leaning the researches only to a presentation of the general problems to a great extent is not sufficient. The starting point of the analysis for presenting the basic phenomena and problems in the frontier places should be the analysis of a geographic complex of the concrete space of the region. The present article does take this into account when it analyzed the origin, degree, structure, extent, ways and movites of the departures of our workers on temporary daily or weekly work beyond the frontier. It comes there inevitably to a differentiation and ty-pology of the temporary migration with regard to geographically different parts of the frontier zone. The author discovers creatin differences in the temporary migration of the frontier places.

Finally the author appeals to the necessity of agreeing on the terminology of the types of migration, he calls the attention to the vagueness in the nomination, to the variants of the temporary migration as consequence of the different character and starting point of the reachers. This is another reason for adapting the research statements in an interdisciplinarian direction. It is dictated also by our demographic dynamics in the transformations of the frontier - and more developed neighbouring places and by the strong presence of a socially harmful desultoriness.